

gyakran egyszerű annotációk vagy címmagyarázatok, egy-egy cikk lényegét, célját mégis jól kifejezik.

Ha elfogadjuk azt, hogy a különböző szinteken átadott információ nem azonos természetű, érthető, hogy az ideális megoldást akkor találják meg a dokumentációs intézmények, ha a kívánt információnak legjobban megfelelő feldolgozási szintet (információkereső nyelvet) választják ki.

A 2. táblázat azt mutatja, hogyan lehet kiválasztani a szükségleteknek legjobban megfelelő információkereső nyelvet. A táblázat természetesen nagyon leegyszerűsíti ezekben az információkereső nyelveknek a jellemzőit. Egyetlen nyelv sem csak prekoordinált vagy csak postkoordinált, szabad vagy ellenőrzött szókincsű.

/COURRIER, Y.: *Analyse et langage documentaires = Documentaliste*, 13. köt. 5–6. sz. 1976. p. 178–189./

(Ferch Magda)

A rubrikátor mint információkereső nyelv

Bár a rubrikátor az osztályozás és információkeresés egyik elterjedt eszköze, információkereső nyelvként való alkalmazásának lehetőségét eddig nem elemezték.

A cikk célja a rubrikátor ilyen szempontból való elemzése, ami hasznos lehet mind a rubrikátort készítő, mind pedig a felhasználók számára.

Az elemzés kiindulópontja, az információkereső nyelv kritériumainak A. I. Csernűj szerinti meghatározása. Csernűj szerint az információkereső nyelv a dokumentumok fő témakörének vagy formai jellemzőinek leírására alkotott mesterséges nyelv, amely meghatározott dokumentumoknak valamely dokumentumhalmazból való kikeresésére és/vagy információs kérdések tartalmi kifejezésére szolgál.

Az alábbi gondolatmenet bizonyítja, hogy a rubrikátor megfelel az információkereső nyelv kritériumainak.

A rubrikátor lexikai, grammatikai felépítése lehetővé teszi bármilyen szöveg (dokumentum) fő témakörének kifejezését, pl:

17.02.02 Molekulák és kémiai kapcsolatok felépítésének elmélete

Minden rubrika két részből áll: az *indexből* (számkódból) és a hozzá tartozó fogalmi magyarázatból.

A fogalmi magyarázat a természetes nyelv szavait tartalmazza, de az általánosan használt rövidítések, valamint a kémiai, matematikai stb. képletek, jelek is használhatók. A fogalmi magyarázatokhoz tartoznak még a szükséges utalások, hivatkozások, keresztutalások is.

A rubrikátor grammatikáját a rubrikák közötti kapcsolatok alkotják. A rubrikák között a hierarchikus rendszerekre jellemző *nem-faj* kapcsolatok vannak, amelyek révén az általánosabb fogalmakból a részletek felé haladhatunk (1. ábra).

1. ábra

Nyilvánvaló, hogy a rubrikátor mondattani felépítését a rubrikák rubrikátorbeli sorrendje határozza meg. Az alárendeltségi viszony az indexek felépítésében is tükröződik. Esetünkben az alap-rubrika indexe két számból (17 Kémia) áll, minden további (alárendelt) szint újabb három jellel – ponttal és két számjeggyel – bővül.

Természetesen egy általános tematikájú rubrikátor nem képes a különböző ágazatok közötti kapcsolatokat kizárólag alárendelt viszonyításokkal kifejezni, ezért mellérendelésre utaló jelek (lásd, lásd még) alkalmazása is szükséges pl.

17.02.05 Fotokémia

A fizikában lásd 14.10.05 alatt.

Az ideális információkereső nyelv másik követelménye, hogy *kifejezései ne legyenek két- vagy többértelműek*, mert a keresés ebben az esetben két vagy több (felesleges) rubrikához vezetne. Erre a követelményre a rubrikátor összeállításánál nagyon kell ügyelni.

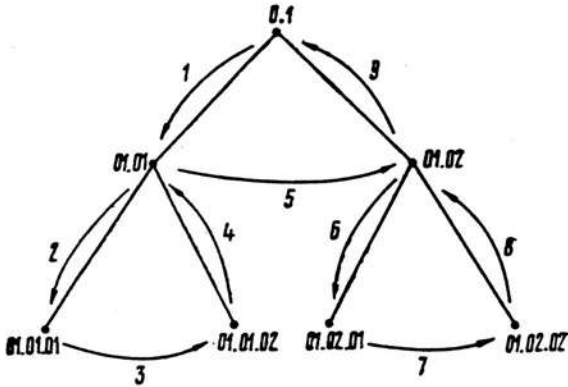
Az információkereső nyelvvel szemben támasztott további követelmény, hogy *elemeinek nem szabad szerzőre vagy esetleges címzettre utalni*, azaz az ideális információkereső nyelvnek teljesen „elfogulatlan” kell lennie.

A rubrikátor ennek a követelménynek is megfelel. Nyelve prekoordinált, mivel a rubrikákat az alkalmazást megelőzően, az információs anyagok természetes áramlása alapján állítják össze, s így objektív voltához nem fér kétség.

Végül követelmény még a *gépi keresés lehetősége*, amely szerint az információs nyelvnek alkalmasnak kell lennie a tárolt dokumentumok keresőképeinek és a keresett dokumentumok deskriptorainak algoritmikus összevetésére.

A rubrikák indexeit egy adott dokumentum formalizált tartalmi kifejezésének, keresőképeinek is tekinthetjük. Az információs igényeknek a rubrikátor nyelvén történő leírása a kérdések formalizált kifejezése. Az automatizált keresés során a számítógép összeveti a kérdés deskriptorait a rubrikák indexeivel és kiadja a

releváns dokumentumok jegyzékét. A 2. ábra egy rubrikátor három szintjén történő gépi keresési folyamatot ábrázol. A nyilak és a hozzájuk tartozó számok 1-től 9-ig a keresés irányát és sorrendjét mutatják.

2. ábra

GÉPI FORDÍTÁS

A gépi fordítás jövő kilátásai

Az amerikai Tudományos Akadémia kiadásában 1966-ban megjelent ALPAC (Automatic Language Processing Advisory Committee = Gépesített Nyelvi Folyamatok Tanácsadó Bizottsága) jelentés után mintha szünet következett volna be a gépi fordítás fejlesztésében. Ekkor úgy tűnt, a hatalmas költséggel végzett, főleg amerikai kutatások zsákutcába jutottak. De a szakemberek még egy öt évvel későbbi vizsgálat szerint sem tudtak megegyezni a „kiváló minőségű” és az „elfogadható” fordítások fogalmának meghatározásában. Az viszont már nyilvánvalóvá vált, hogy a kezdeti maximalista törekvések sokat ártottak a gépi fordítás ügyének.

A legutóbbi három évben azonban újraéledni látszik a gépi fordítás kérdése és újabban nemcsak Amerikában, hanem Európában is mind több törekvés mutatkozik kereskedelmi érdekek szolgálatába állított gépi fordítási rendszerek létrehozására.

Egyaránt hallhatók borúlátó, vagyis a gépi fordítás hasznosságát kétlő, és kritikátlanul lelkes nyilatkozatok, de sem az egyik, sem a másik nem indokolt.

Nem tisztázott a gépi fordítás jellege és funkciója. Főleg Amerikában elsődleges cél az idegen nyelvű szakirodalom átültetése saját nyelvre, tájékozódás a tartalomról, ami mellett az olvashatóság, vagyis a fordítás stílusa másodlagos jelentőségű. Az effajta igények kielégítése csekély emberi szerkesztési munkával minden bizonnyal lehetséges és gazdaságos is.

A rubrikátorok vizsgált sajátosságai alapján az alábbi következtetések vonhatók le:

a dokumentumok tartalmának és a kérdéseknek formalizálása lehetővé teszi a rubrikátorok automatizált információs rendszerekben történő alkalmazását;

szerkezetük egyszerű: az indexek alkalmazása elkerülhetővé teszi a természetes nyelvből adódó többértelmű kifejezések használatát, szótárak pedig lehetőséget ad az egyes ágakatok terminológiájának különálló ellenőrzésére;

a rubrikátor hierarchikus felépítéséből eredő hiányosságokat ellensúlyozza a rubrikák közötti kapcsolatokat, viszonyításokat jelölő mutatók használata.

/FLORJA, L. I. – CUKERMAN, É. M.: Rubrikator kak informacionno-poiskovij jazuk = Naucsno-Tehnicoszskaja Informacija, 2.sor. 7. sz. 1977. p. 7–8./

(Novák István)

Egy más jellegű fordítási feladat

Az ilyen egyszerűsített megoldásokkal azért érik be, mert a gépi fordításokkal kapcsolatos problémák megoldását általában a tájékoztatási szakembereknek engedik át. Emellett kevés szó esik egy másik, egyre fontosabbá váló feladról, az *exportra kerülő cikkeket kísérő dokumentáció fordításáról*. Növekszik a know-how exportja is. Ezeknek az idegen nyelvre történő, kereskedelmi rendeltetésű fordításoknak a szükségessége elsősorban a nem-angol nyelvetterületeken merül fel.

A kereskedelmi rendeltetésű fordítások nagyságrendjére csupán két jellemző példa: egy fejlődő országban felépítendő gyárhoz és az abban alkalmazandó személyzet betanításához szükséges dokumentáció több 100 ezer A4-es gépelt oldalt tesz ki; az NSZK-ban működő Siemens cég évente mintegy 1 millió oldalnyi termékdocumentációt készít, melynek nagy része ugyancsak fordításra vár.

Ebben a fordítási kategóriában a „kiváló minőség” meghatározása egyszerű: a fordítás legyen a címzettek számára olyan közérthető, akár egy anyanyelvi szöveg, azaz a megértést semmi ne nehezítse, az eredeti szövegben található valamennyi információt a fordítás teljesen és minden félreértést kizáró módon adja vissza.